

К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИЗАЦИИ РУССКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В ПОЛЬСКОМ ЯЗЫКЕ

DANIEL DZIENISIEWICZ*, PIOTR WIERZCHOŃ**

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Neofilologii
Instytut Językoznawstwa
Al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Polska
*e-mail: dzienis@amu.edu.pl
**e-mail: wierzch@amu.edu.pl

FILIP GRALIŃSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Matematyki i Informatyki
Pracownia Systemów Informatycznych
ul. Umultowska 87, 61-614 Poznań, Polska
e-mail: efilipg@amu.edu.pl
(nadesłano 27.09.2016; zaakceptowano 30.09.2016)

Abstract

On the chronologization of Russian loanwords in Polish

The article discusses the results of chronological research conducted on a group of Russian loanwords in Polish. The analyzed loanwords have been selected on the basis of their frequency in texts with the use of the Odkrywka system (the largest corpus of the 19th and 20th century Polish) developed by researchers from the Institute of Linguistics and the Laboratory of Information Systems at Adam Mickiewicz University in Poznań. Only the units with the frequency of over three occurrences per one million words have been included in the analysis. In the article, fundamental theoretical issues related to linguochronologization are outlined, the earliest records of the analyzed units are presented and the examples of the antedated units are discussed.

Moreover, selected variant forms are described from the perspective of their occurrence frequency.

Key words

Linguochronologization, photodocumentation, corpus linguistics, Russian loanwords in Polish, orthographic variants.

Резюме

В статье предпринимается попытка представить результаты лингвохронологизационного анализа, проведенного на группе избранных русских заимствований в польском языке. Заимствования были отобраны на основании их текстовой частотности с помощью системы Odkrywka (букв. Обнаружка), самого большого корпуса польского языка XIX и XX вв., созданного сотрудниками Института языкознания и Лаборатории информационных систем в Университете им. Адама Мицкевича в Познани. Анализу подвергнуты лишь те единицы, средняя частотность которых выше трех употреблений на один миллион слов. В статье описаны некоторые теоретические проблемы, связанные с лингвохронологизацией, представлены самые ранние употребления слов, а также указаны примеры передатировки некоторых, уже имеющих метрику слов. Кроме того, некоторые вариативные формы слов в данной статье описаны с перспективы их частотности в текстах.

Ключевые слова

Лингвохронологизация, фотодокументация, корпусная лингвистика, русские заимствования в польском языке, орфографические варианты.

Abstrakt

Przyczynek do chronologizacji rosyjskich zapożyczeń w języku polskim

W artykule zaprezentowano rezultaty analizy lingwochronologizacyjnej przeprowadzonej na grupie wybranych rosyjskich zapożyczeń w polszczyźnie. Zapożyczenia zostały wyselekcjonowane na podstawie ich częstości w tekstach przy pomocy systemu Odkrywka, stanowiącego jednocześnie największy korpus języka polskiego XIX i XX w., stworzonego przez pracowników Instytutu Językoznawstwa i Pracowni Systemów Informacyjnych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Analizie zostały poddane wyłącznie jednostki o frekwencji przekraczającej trzy wystąpienia na milion słów. W artykule opisano niektóre teoretyczne zagadnienia związane z lingwochronologizacją, przedstawiono najwcześniej odnalezione świadectwa użycia badanych rusycyzmów, jak również wskazano wyrazy, których datacje zostały przesunięte. Ponadto ustalono frekwencję niektórych form wariantywnych.

Słowa kluczowe

Lingwochronologizacja, fotodokumentacja, językoznawstwo korpusowe, rosyjskie zapożyczenia w polszczyźnie, warianty ortograficzne.

Введение

Лингвохронологизация как научная деятельность

Целью хронологизации единиц любого языка является подробное изучение его истории, в том числе установление максимально точного времени появления рассматриваемых единиц в текстах, а также прослеживание изменений, происходящих, например, в области лексики, фразеологии или морфологии. Исследования хронологизационного характера на почве польской лингвистики достигли довольно высокого уровня, как в плане количества трудов, посвященных данной проблематике, так и в плане аккуратности полученных результатов.

Теоретические основы лингвохронологизации, а также инструменты, используемые в исследованиях, совершенствовались в течение многих лет. Впервые хронологической информацией сопровождалась единицы, зафиксированные в серии *Nowe słownictwo polskie*¹, однако датировки авторов серии многократно подвергались сомнению. Первым, кто начал полемику с авторами, был Я. Вавжинчик, который в своих трудах указывал более ранние употребления зафиксированных ими лексических единиц². Среди многих работ Я. Вавжинчика можно выделить фундаментальный десяти томный лексикографический труд *Słownik bibliograficzny języka polskiego*, в котором для каждой единицы приводится источник эксцерпции и дата публикации³.

Исследования в области хронологизации лексических единиц польского языка стали более эффективными с созданием теории лингвохронологизации⁴. Согласно этой теории, задачей исследователя является поиск самых ранних употреблений лексем, но, в отличие от мануальных исследований, эксцерпции подвергаются массово дигитализированные тексты. К ресурсам данного типа

¹ См. напр.: T. Smółkowa. *Red. Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*. Cz. I: A–O. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1998.

² См. напр.: J. Wawrzyńczyk. *Nowe słownictwo polskie. Fikcje i fakty*. Warszawa: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, 1999; J. Wawrzyńczyk. *Słownictwo nowopolskie. Redatacje*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. Результаты исследований, посвященных передатировке польской лексики, можно также найти на веб-странице [Online:] <<http://redatacje.prv.pl>> (26.09.2016).

³ J. Wawrzyńczyk. *Słownik bibliograficzny języka polskiego*. T. 1–10. Warszawa: BEL Studio, 2013.

⁴ См. работы: P. Wierzchoń. *Fotodokumentacja. Chronologizacja. Emendacja. Teoria i praktyka weryfikacji materiału leksykalnego w badaniach lingwistycznych*. Poznań: Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008; P. Wierzchoń. *Dlaczego fotodokumentacja? Dlaczego chronologizacja? Dlaczego emendacja? Instalacja gazowa, parking podziemny i „odległość niezerowa”*. Poznań: Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2009; P. Wierzchoń. *Fotodokumentacja 3.0. „Język. Komunikacja. Informacja” 2009*, vol. 4, c. 63–80; P. Wierzchoń. *Torując drogę teorii lingwochronologizacji*. „Investigationes Linguisticae” 2010, vol. XX, c. 105–185.

относятся электронные тексты в формате PDF и DjVu, которые были подвергнуты процессу OCR. Благодаря так сформатированным электронным источникам, исследовательская эффективность в значительной степени повышается, поскольку от лингвиста не требуется чтения всех текстов каждый раз⁵.

Неотъемлемой частью теории лингвохронологизации является фотодокументация, т.е. использование фотографии подлинного текста с целью презентации единицы в ее «естественной текстовой среде»⁶. Фотодокументация состоит из трех постоянных элементов, представляемых в виде фотографии, к которым относятся: цитата, локализация источника и датировка. Присутствие информации в фотографической форме обеспечивает более высокую достоверность данных.

Ниже приводится пример фотодокументации самого раннего употребления имени существительного *chuligan* в польском тексте:

Rozboje „chuliganów“ w Petersburgu. Stolica Rosyi trapioną jest od pewnego czasu kłuska t. zw. „chuliganów“, t. j. miejskiego proletaryatu, który rozszalał się obojętnością policyi i żandarmeryi, zajętej wyłącznie śledzeniem „politycznych przestępców“, bezpieczeństwo gwarantuje po mieście. W ostatnich dniach chuligani dwukrotnie urządzili wielkie bójkę uliczne, połączone z napadami na tramwaj i podróżnych w nim siedzących.

NOWA
REFORMA

Kraków, Sobota 12 Marca 1904.

Русские заимствования в польском языке.

Попытки хронологизации

Воздействие русского языка на польский отмечалось исследователями уже со второй половины XIX века⁷. Из многих работ, посвященных этой теме, мож-

⁵ О корпусах, состоящих из материалов цифровых библиотек Польши, см.: F. Graliński. *Polish digital libraries as a text corpus*. [W:] *Proceedings of 6th Language & Technology Conference*. Red. Z. Vetulani, H. Uszkoreit. Poznań: Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2013, с. 509–513. К такому типу корпусов можно отнести систему Odkrywka (далее система описывается более подробно).

⁶ См.: P. Wierzchoń. *Fotodokumentacja 3.0...* Вопросам использования фотодокументации в лингвистических исследованиях посвящены также работы E. Małek. *Ku fotoleksykografii*. Łódź: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Łódzkiego, 2008; M. Iwanowski. *Fotoaddenda do leksykografii polskiej*. Warszawa: BEL Studio, 2009. Множество примеров фотодокументации можно найти в проекте Я. Вавжинчика *Национальный фотокорпус польского языка*, см.: [Online:] <<http://nfjp.pl>> (16.09.2016).

⁷ Из-за ограничений по объему статьи и большого количества работ, связанных с темой русизмов в польском языке, полный список трудов не приводится. Историю вопроса о русизмах

но, к примеру, выделить статью Т. Курочицкого и В.Р. Жепки, затрагивающую количественный аспект русизмов в польском языке в зависимости от стилистического типа проанализированных ими текстов⁸. В этом плане интересна также статья А. Пихан-Киясовой, посвященная русизмам в старейших мемуарах польских ссыльных⁹. Статьи И. Иоахимака-Пражановской касаются, в свою очередь, русизмов и советизмов прессы межвоенного периода¹⁰.

Вопрос хронологизации русских заимствований в польском языке затронут в работе Х. Карась *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*¹¹. В этом труде автор изучила русизмы, присутствовавшие исключительно в варшавской прессе 1795–1918 годов, выделив шесть периодов на территории, вошедшей в состав Российской Империи после разделов Польши:

I: 1795–1815

II: 1815–1831

III: 1831–1864

IV: 1864–1885

V: 1885–1905

VI: 1905–1918

Работа содержит большое количество русских заимствований, зафиксированных в прессе. Изученные в работе русизмы соотнесены с тем или с иным количеством периодов, в зависимости от того, когда они, согласно источникам Х. Карась, появились в текстах на польском языке. Итак, например, слово *bolszewik* соотнесено только с шестым периодом, в то время как слово *wiorsta* выступает во всех типах газет во всех шести периодах. Все слова сопровождаются названиями газет, из которых они извлечены, вместе с датами публикации.

Далее постараемся доказать, считая датировки Х. Карась точкой соотнесения, что во многих случаях возможно найти более ранние употребления некоторых зафиксированных ею русизмов.

Отбор материала. Хронологизация. Передатировка

Целью данной статьи является хронологизация русских заимствований, почерпнутых из *Универсального словаря польского языка* под ред. С. Дубиша¹².

в польском языке см. в работе H. Karaś. *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*. Warszawa: Elipsa, 1996, с. 35–46.

⁸ T. Kuroczycki, W.R. Rzepka. *Zapóżyczenia leksykalne z języka rosyjskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej*. „Studia Rossica Posnaniensia” 1978, vol. 10, с. 107–115.

⁹ A. Pihan-Kijasowa. *Leksykalne zapóżyczenia rosyjskie w najstarszych pamiętnikach polskich zesłańców*. [W:] *Ad perpetuam rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*. Red. J. Migdał. Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne, 2005, с. 313–325.

¹⁰ J. Joachimiak-Prażanowska. *Sowietyzmy w polszczyźnie „Kuriera Wileńskiego” (1924–1939)*. „Acta Baltico-Slavica” 2004, XXVIII, s. 53–61; J. Joachimiak-Prażanowska. *Rusycyzmy w „Kurierze Wileńskim” (1925–1939)*. „Acta Baltico-Slavica” 2010, XXXIV, с. 121–145.

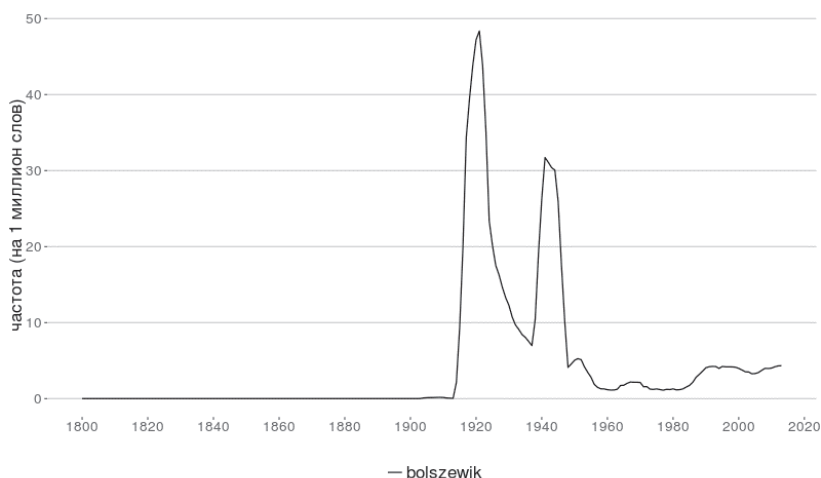
¹¹ H. Karaś. *Rusycyzmy...*

¹² S. Dubisz (red.). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. 1–4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe

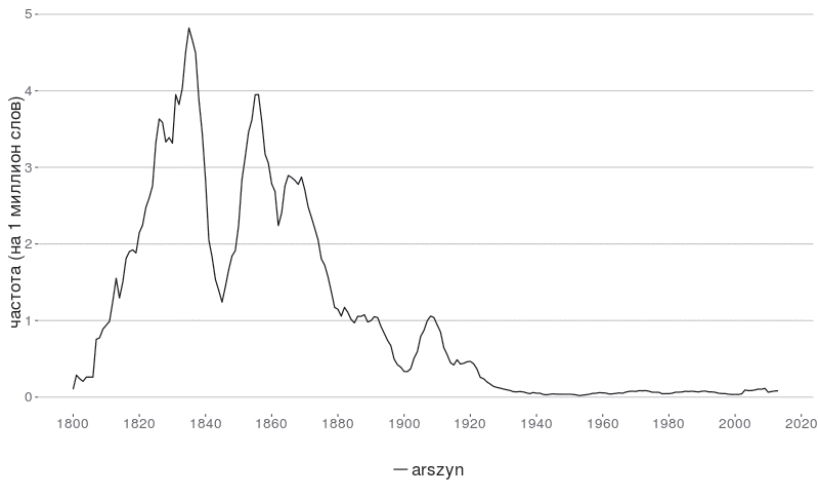
Однако, учитывая количество русизмов, зафиксированных в словаре, объемом в несколько сотен единиц, мы решили сосредоточить свое внимание лишь на наиболее частотных словах.

В процессе анализа были использованы тексты, собранные в системе Odkrywka, представляющей собой самый большой диахронический корпус польского языка, состоящий из сотен тысяч текстов XIX и XX веков. Система является инструментом, пригодным для использования в разнообразных типах лингвохронологизационных исследований, своеобразным «поисковиком» исторических текстов, позволяющим находить в корпусе как однословные, так и многословные единицы, так же, как и современные поисковые системы. Кроме того, система позволяет автоматически генерировать диаграммы частотности слов для определенных периодов на основании текстов, собранных в корпусе.

Итак, для целей данного исследования мы руководствовались одним критерием: нами были отобраны лишь те слова, которые в течение 1800–2013 годов в один момент превысили границу трех употреблений на один миллион слов в собранном нами корпусе. К примеру, в исследовательский материал включено существительное *bolszewik* ‘большевик’, частота употреблений которого в начале двадцатых годов XX в. достигла почти 50:

С другой стороны, в материал включено слово *arszyn* ‘аршин’, которое в первой половине XIX века отличалось средней частотностью почти пяти употреблений на один миллион слов:

Во внимание не принимались единицы, состоящие лишь из нескольких (до четырех) букв, даже если они вписывались в принятые рамки частотности, поскольку в случае кратких слов риск выступления OCR-шума является довольно высоким. Это, например, слова: *blin*, *car*, *diak* и другие.

Придерживаясь таких методологических рамок, мы отобрали следующие единицы¹³:

- arszyn* ‘аршин’
- bałagan* ‘балаган’
- bolszewik* ‘большевик’
- bolszewizm* ‘большевизм’
- chuligan* ‘хулиган’
- czajnik* ‘чайник’
- czystka* ‘чистка’
- dorożka* ‘дрожки’
- gubernia* ‘губерния’
- instruktaż* ‘инструктаж’
- interwent* ‘интервент’
- koczować* ‘кочевать’
- kolchoz* ‘колхоз’
- kombajn* ‘комбайн’
- kopiejka* ‘копейка’
- ochrana* ‘охрана’
- sobór* ‘собор’
- sputnik* ‘спутник’
- szajka* ‘шайка’
- szarańcza* ‘саранча’
- wiorsta* ‘верста’

¹³ Слова приводятся в алфавитном порядке согласно польскому алфавиту; русские эквиваленты даются в английских одиночных кавычках.

Однако при датировке так отобранного материала обнаружены были проблемы, которые можно представить в виде следующих вопросов:

1. Какой подход применить в случае слов с изменившимся со временем значением, а также слов, обладающих несколькими оттенками значения (например: *balagan* ‘временная постройка’, ‘беспорядок’; *bolszewik* ‘член большевистской партии, сторонник большевизма’, ‘сторонник коммунизма вообще’; *koczować* ‘вести кочевой образ жизни’, ‘временно пребывать в тяжелых условиях’, ‘о животных: пребывать на определенной территории’; *kolchoz* ‘коллективное хозяйство’, ‘место, в котором люди пребывают в тяжелых условиях, хаос’)?
2. Какой подход применить в случае слов, стоящих в кавычках, т. е. слов на тот момент еще не укоренившихся в польском языке (например, существительные *czystka* и *chuligan*)?
3. Какой подход применить в случае слова *sobór*, выступающего в контекстах, связанных как с православной, так и католической церковью?
4. Какой подход применить в случае слов, выступающих в качестве как имен нарицательных, так и собственных (*gubernia*)?
5. Какой подход применить в случае слов с изменившейся орфографией (например, *czajnik* → *czajnik*)?

Рассмотрев вышеизложенные вопросы, мы решили, по мере возможности, подобрать фотоэксерпты для всех проблематичных случаев с целью наиболее полной разработки данной группы слов. Ниже представлен список извлеченных единиц в фотографической форме:

arszyn¹⁴

47,825 depek, 2,064 balek, 14,072 skór
cielęcych, 1765 skór niedzwiedzych,
3,165 lisich, 302,156 zaięczych, 170,000
skór popielic, 230,938 sztuk płotna na ża-
gle, 3,336,000 arszynow różnego gatun-
ku płotna, 60,144 czetwertni pszenicy,
6,027 czetw: żyta, 78,432 czetw: nasie-
nia lnianego. Oprócz wielu innych mniej-

D O D A T E K
D O
GAZETY WARSZAWSKIEJ

Z WARSZAWY DNIA 8 LUTEGO R. 1805 WE WTOREK.

¹⁴ Следует отметить, что слова *arszyn* и *kopiejka* были найдены А. Пихан-Киясовой уже в текстах начала XVIII столетия, см.: А. Pihan-Kijasowa. *Leksykalne zapożyczenia rosyjskie...* Несмотря на этот факт, мы решили оставить в данном тексте наши открытия ради их фотографической достоверности.

bałagan

Miejsce to, co do zabudowania swego, składa się ze 12 drewnianych chałup, między którymi wiele jest rozpiętych namiotów, czyli *Bałaganów*, z łazaretu i magazynów, które w czasie ieszcze Behringa ekspedycji zbudowane były. Mieszkańce tuteysi są: 11 familij

D Z I E N N I K

WILENSKI

ROK 1806.

STYCZEN, LUTY, MARZEC.

Dlatego precz ze wszelkimi względami! precz z wszelkim kunktatorstwem i zamknięciem oczu! Nie wolno nam spocząć dopóty, dopóki nie rozleci się w strzępy ten bałagan ministerjalny, zwany urzędem żywnościowym z jego kontraktami, wykupami, certyfikatami prawdziwymi i fałszywymi i t. p.

40 hal. **ILUSTROWANY**
KURJER CODZIENNY

Kraków, czwartek 10 kwietnia 1919.

bolszewik

Ja słyszę, jak czytają gazety nademną — śpię — a duch mój czuwa — jest partya s. r. i s. d. d. ũ. gi. i wo. d. ki. i wiele innych, a ja mówię, że najlichnieszta jest ...! i ja do niej przystaję. Tu są bolszewiki — partya Mamy.

Tu są szczerzy ludzie ruscy — słup tobie telegraficzny w morzę z pakułami!

KNIAZPATIOMKIN

KRAKÓW 1906.

śląski, ale odwrotnie. Bo któż po przewrocie zaczął rabować zamki fryderykowskie i wysłał do Zaolzian, by poszli na zadni groń, gdyż ich wyprzedzą Kameszniczanie? Skutek tych nierozważnych kroków znany nam dobrze, bo zaszkodził naszej sprawie w Paryżu, gdzie nas okrzyczano jako bolszewików. A w czasie przygotowań do plebiscytu, któż przychodził do nas w roli agitatorów czeskich, a nie tylko do nas, ale i do Brennej i indziej; któż się odgrażał, że pójdzie do Istebnej rabować? A przed ostatnim przeglądem kon-

GWIAZDKA CIESZYŃSKA

W Cieszynie, piątek, 1. maja 1925.

bolszewizm

cializm. Podobnie jak mieniszewicy wychodzą z abstrakcji: „nasza rewolucja jest burżuazyjną“ i dochodzą do idei przystosowania całej taktyki proletariatu do zachowania się liberalnej burżuazji aż do chwili zdobycia przez nią władzy, tak bolszewicy, wychodząc z takiejże nagiej abstrakcji: „dyktatura demokratyczna a nie socjalistyczna“, dochodzą do idei burżuazyjnodemokratycznego samoograniczenia proletariatu, posiadającego władzę państwową. I tu, jak w wielu wypadkach, ograniczoność mieniszewizmu znajduje uzupełnienie w odpowiedniej ograniczoności bolszewizmu.

PRZEGLĄD SOCJALDEMOKRATYCZNY

ORGAN SOCJALDEMOKRACJI KRÓLESTWA
POLSKIEGO I LITWY.

Lipiec 1908.

chuligan

Rozboje „chuliganów“ w Petersburgu. Stolica Rosyi trapiąca jest od pewnego czasu klęską t. zw. „chuliganów“, t. j. miejskiego proletariatu, który rozzuchwalony obojętnością policyi i żandarmeryi, zajętej wyłącznie śledzeniem „politycznych przestępstw“, bezpечно grasuje po mieście. W ostatnich dniach chuligani dwukrotnie urządzili wielkie bójki uliczne, połączone z napadami na tramwaj i podróźnych w nim siedzących.

NOWA
REFORMA

Kraków, Sobota 12 Marca 1904.

różn ca. Podczas, gdy marynarze kronsztadzcy zbuntowali się z błahej przyczyny i bunt ich był raczej podobny do ruchawek chuliganów w innych miastach Rosyi, gdyż marynarze plądrowali domy i sklepy i mordowali spokojnych mieszkańców, rewolucya sebastopolska miała charakter już nie buntu, ale rewolucyi wojskowej, z podkładem politycznym, rewolucyi świadomej środków i celu.

NOWOŚCI ILLUSTROWANE

Kraków, 9 grudnia 1905 r.

czajnik

Dnia 6 Lipca 1819 r. o godzinie 3ciej po południu w Warszawie w Rynku Nowego Miasta Nro 346 przez publiczną lekturę sortedawcami będą różne sztuki mosiężne, Koprów, cynowe, iako to: czajniki, kłoty, miednice, rądło i garki koprów, salaterki, lichtarze i inne tym podobne ruchomości, a za gotowe kurant pieniądze.

N° 54
GAZETA WARSZAWSKA

Z WARSZAWY DNIA 6 LIPCA 1819 ROKU WE WTOREK.

☞ w Sklepie przy ulicy Gołębiej czyli Nowomiejskiej Nr: 177, nabyć można rozmaitych naczyń fajansowych, iako to: Filiżanek, Garnuszków, Czajników, Jmbryczków etc: z fabryki Kraiowej Częstochowskiej; tudzież także wyprzedają się z wolnej ręki rozmaite Książki w wszelkich językach, a mianowicie Niemieckie Lekarskie.

KURJER
Warszawski

D. 30. Grudnia.
PIĄTEK.
ROK 1825.

czystka

Rozkład i wogóle opór wobec władzy sowieckiej daje się równocześnie zauważyć i wśród sowieckiej warstwy urzędniczej.

Oto np., jak urzędownie ogłoszono, dokonano ostatnio „czystki“ (tj. zwolnienia nieodpowiednich żywiołów) składu urzędniczego komisariatu sądowego — i w rezultacie — na razie zwolniono — (rzecz jasna, nie z kaprysu.

1446 odpowiedzialnych pracowników, a „czystka“ trwa dalej.

GAZETA
PORANNA

Lwów, niedziela, 10 czerwca 1923.

walem na zaczepki. I tym razem nie będę się uciekał do pism partyjno-politycznych i do sądu. Odwołuję się do najwyższego sądu, t. j. do sądu ludu. Do parlamentu powrócą także te stronnictwa, które w ostatnich latach przeprowadziły w swych szeregach radykalną czystkę i które pójdą obecnie do parlamentu, aby przeprowadzić wielkie dzieło prezydenta republiki: czystkę publicznego i poli-

NASZ LUD

W Cz. Cieszynie, 26. października 1929.

dorożka

Pewny Jmć jadąc dorożką dnia 9. tego Mca. przez dziedziąc. Sasaki, zgubił czapkę konfederatkę zwaną, z wierzchem Aksamitnym karmazynowym, z barankiem jasno kasztanowatym bugarskim. Ktoby znalazł, ma się udać do Pałacu Hetmana Ogińskiego do J. F. Dębańskiego, a odnieść nagrody, czera zł; 8r.

GAZETA WARSZAWSKA

Z WARSZAWY DNIA 11. CZERWCA R. 1802 W PIĄTEK.

gubernia

Gdy 28. Grudnia w Gubernii *Nowogrodzkiej* wszelkie, składające się nowy rząd, utworzono Trybunały; Pułkownik *Giewalszcw*, oncy Konfiliarz, wyflany był od Gubernatora do Imperatorowej Jejności z oznajmieniem tej rzeczy, a dopraszaniem się imieniem całej Szlachty Guberskiej, aby jej wolno było wyflać do Monarchini swojej Deputacją, którą Jej Imper: Mci złożyła dzięki, za korzyści przez nowy kształt rządu na wszelkie Prowincyi Stany hojnie spływające, y oraz prosiła o zezwolenie na to, żeby wspomniona Szlachta, swojej ku Najjaśniejszej Pani wdzięczności pamiątkę, własnym kosztem w *Nowogrodzie* wyflawić mogła.

S U P L E M E N T D O G A Z E T Y W A R S Z A W S K I E J

W SOBOTE DNIA 22. LUTEGO ROKU 1777.

7 Grudnia d. 15. Marca.

My Paweł Pierwszy Śc. Śc. Oznajmiemy
całemu Narodowi.

Od samego wstąpienia Naszego na dziedziczny nasz Imperatorski tron, położyliśmy sobie za regułę postrzegać i koniecznie wymagać, aby każdy z wierno nam poddanego narodu zachował się w granicach powołaniu i stanowić jego przepisanych, wypełniając swoje obowiązki, a unikając wszystkiego, coby onym było przeciwnym i naruszało porządek i spokojność wspólności. Teraz dochodzi nas wiadomość, iż w niektórych guberniach chłopcy wychodzą z winnego posuszeństwa swym Panom, uroiwszy sobie, jakoby oni mieli być swobodnymi, upor swoj i zuchwałość posuwają do tego stopnia, iż przestrog i upominania od zwierzchnictw, władz od nas ustanowionych pojąć niemoga.

GAZETA POŁUDNIOWO - PRUSKA.

instruktaż

Tow. Woroniec miał instruować służbę wartowniczą. Ożywić zajęcie i oswobodzić je od nudnej i częściej gadaniny.

Historyczny ten instruktaż rozpoczął się zwyczajnie.

— Dowódca drużyny, tow. Miasnikow, jesteście dyżurnym na sportowym polu!

— Rozkaz; dyżurny na sportowym polu!

SŁOWO

Wilno, Sobota 17 sierpnia 1935 r.

interwent

dentalną G. i żądania interwencji; Sąd Apellacyjny zaś na skutek ich appellacji wyrokiem z d. 21 Listopada (3 Grudnia) i 4 (16) Grudnia 1875 r., uchylił wyrok Trybunału w punkcie uznającym, że interwenci nie mają prawa uczestniczenia w tej sprawie, poczytał owszem wchodzenie ich za konieczne, a w rozpoznaniu sprawy przepisał badanie świadków dla sprawdzenia okoliczności spornych i opinię biegłych na to, jakie środki przedsięwzięć należy dla usunięcia zalewów. Po

GAZETA SĄDOWA WARSZAWSKA.

Warszawa, dnia 20 Maja (1 Czerwca) 1878 r.

koczować

A mieńczanie ich za to, to dymem, to parą
Częstowali, Gorzałką i tabaką szarą,
Zwłaszcza kto miał tabakę, ten prędko i tanie
Wszystkiego od nich dostał nad własne mniemanie;
Tabakę dużą zwali kozacką, à zgoła
Nie wtydał o nią prosić żaden Afławoła.
Bo lubo wszystkie miało Kozactwo niecnoty,
Nie miało iednak w sobie buty i piefczoty.
Wodą à spleśniałemi żyli sucharami,
Koczowali nie w domach lecz pod kotarami.

SIELANKI
POLSKIE
Z ROŻNYCH AUTORÓW
ZEBRANE,
A TERAZ ŚWIEŻO
DLA POŻYTKU Y ZABAWY CZYTELNIKÓW
po trzecim przedrukowane
y poprawione.
Koperfitychami ozdobione.

WARSZAWIE 1778.

Dnia 20 Generał York stanął z główną kwaterą w *Mitawie*, korpus jego za *Eckau*, które wygodniejszy jest stanowiskiem dla wojska, niż dawno, gdzie po większej części koczowało na błotach, które w późney inż porze mogłyby wiele korpusowi zaszkodzić.

AN N° 80
DODATEK
DO
GAZETY WARSZAWSKIEJ

Z WARSZAWY DNIA 7 LISTOPADA 1812 R W SOBOTĘ.

Dnia 1 b. m. główna kwatera Cesarzka była w *Wiazmie*, a 9go w *Smoleńsku*. Do d. 6go czas był bardzo piękny, 7go zaś zaczęła się zima, i ziemia okryła się śniegiem. Drogi są bardzo śliskie i trudne dla koni pocigowych. Utraciliśmy ich wiele przez mroź i utrudzenie. Koczowanie po nocach wiele im szkodzi. — Od bitwy pod *Małoiarostka*.

kołchoz

Tymczasem próby gospodarki socjalistycznej na wsi rosyjskiej — sowchozy — mające być typem wzorowego gospodarstwa rolnego a zarazem wzorem gospodarki państwowej, opartej na socjalizacji ziemi, kołchozy obejmujące rozmaite typy gospodarki zbiorowej drobnych zrzeszeń, wydały rezultaty zupełnie inne, niż zamierzano; ostatecznym wynikiem jest kapitulacja władz sowieckich przed znanym indywidualizmem chłopów, który umiał znaleźć na socjalizację zawsze odpowiedź, dająca się określić wspólną nazwą: zielonego sabotażu. Dekrety z r. 1921 pozosta-

Wojewo Polskie

ów. sobota 24 czerwca 1922.

— Jeśli nie będziesz mnie tytułował ekscelencją, zdradzę ci jako krakowianinowi, że polska ambasada na Törökvesz ut zupełnie nie nadaje się do konspiracji. Wszyscy pracownicy misji mieszkają tu razem, w nowoczesnej kolonii, żeby nie powiedzieć kołchozie. Nie musimy zresztą konspirować, będąc oficjalnymi członkami delegacji rządowych. W tych warunkach zupełnie naturalne było zaproszenie nas przez ambasadora Koźmińskiego na znakomite zrazy z kaszą i rewanż ze strony ambasadora Czechostowacji, Rudolfa Chmela, który podejmował nas obiadem.

PRZE
KROJ

3 lutego 1991 roku

kombajn

Widmo głodu wciąż trapi Sowiety

Moskwa, 3. 8. -AW. Wielka polać kraju nadwołżańskiego staje znów przed widmem głodu. Okolice nadwołżańskie w roku bieżącym zupełnie nie obrodziły. Setki tysięcy dziesięcin, na których prowadzili gospodarstwa kolosalne państwowe organizacje „sowehozy” — Benerdakskij, Kraśnorieńskijskij, Arżanowskij itd. miały urodzaj faktyczny około 3 centnarów z hektara. Sprowadzono na zbiory setki traktorów, żniwiarek, snopowiązałek i ogromne kombajny, jednak okazało się, że przygotowania te były zbyt późne. Władze sowieckie ogłaszają oficjalnie, że urodzaj w tych okolicach wynosi około 10 centnarów z hektara, co jednak nie odpowiada prawdzie.

GONIEC WIELKOPOLSKI

Najstarszy i Najtańszy Niezależny Dziennik Demokratyczny

POZNAN, niedziela dnia 4. sierpnia 1929 r.

kopiejka

Imo: Od win Cypryjskich y Greckich, które na konto Tureckie albo Rosyjskie, na Tureckich albo Rosyjskich okrętach będą sprowadzone, nie wyższe cło płacić będzie się, jak od win Hiszpańskich y Portugalskich zwyczaj jest płacić; to jest 4. Ruble y 50. Rosyjskich Kopiejek od okteftu.

GAZETA WARSZAWSKA

We Środę Dnia 5. Maja Roku 1784.

ochrana

Warównia oblegana, bez otaczania się szyldwachami, odpierania ataków wycieczkami, burzenia przykopów, odpowiadania na podkopy podkopami, jest obrazem obrony biernej, liczącej na wspaniałomyślność, na litość nieprzyjaciela, na wypadek wreszcie — jest w położeniu ojczyzny naszej, polityką owczą wobec polityki wilczej, lękliwą i nierozumną, podszyłą słabością natury polskiej, której wyzyskiwanie odpowiednie pozwala z Polakiem robić, co się zechce. Folgując słabościom naszym, wytwarzającym w nas lenistwo duchowe, spuszczaemy się na obronę bierną i dozwalamy gospodarzyć i bruzdzić u siebie bezkarnie generał-gubernatorom, kuratorom, dyrektorom, prokuratorom, wodzom żandarmerji, ochrony, policji — bruzdzą więc. Czemużby bowiem bruzdzić nie mieli, gdy

OGNISKO

1882.

sobór

SIRMICH, *Sirmium*, dawne i fl. M. i Hr. w Sklawonii z Bisk. sufr. Koloczskiego. Są to teraz tylko rozwaliny w okolicach Mitrowitzu. Dwa tu odprawiły się Sobory. Ztąd był rodem Cezarz Probus i Walerjusz-Maxymus, z których pierwszy także był tu zabity. Leży nad Boswethą, przy Sawie o m. 13 od Esleku, 15 o Belgradu. dt. 38. 4. fz. 45. 3.

DYKCYONARZYK GEOGRAFICZNY,

[1783]

Z piśmiennych źródeł przez niego wyliczone są:

12. Katalog biblioteki Petersburskiej Cesarzowskiej akademii nauk.
13. Katalog Moskiewskiej duchownej drukarni.
14. Katalog Nowogrodzkiego Soboru S. Zofii.

PAMIĘTNIK WARSZAWSKI.

Rok 1815.

S I E R P I E Ń.

sputnik

Co oznacza gwiazda dla oczu? To symbol czegoś dalekiego, nieosiągalnego, wyczarowany jeszcze w tym zamierzchłym czasie, kiedy sputnik nie oblegał firmamentu w postaci gwiazdy. Dzieło ludzkiego mózgu i rąk nie wstąpiło jeszcze wtedy w niebiosy. To był niespełniony płomień marzeń na miarę tamtej ludzkości.

DZIENNIK POLSKI

KRAKÓW

24, 25, 26 XII 1957

szajka

ie przepędzać musi. Lecz potrzeba dziurawi kamień, te kancelaryjskie piawki, dawnoby już mię zadusiły, gdy-
bym się szczęściem przez posłubienie moiej żony, nie-
spokrewnił się z iednym z ich szajki, i nie miał łaski
u Gubernatora, dawniejszego moiego Generała. Dosyć
i tego, że m zdołał część urzędowania moiego usunąć od
ich wpływu. Szlachta wybrała mię i naznaczyła pensję,

IAN WYŻYGIN

№ 13. 9 13

ROMANS OBYCZAJOWY

PRZEZ

TADEUSZA BULHARYNA

1830.

szarańcza

Potym włączę się między woyskiem
choroby, iako to czerwona niemoc,
puchliny, máligny, y inne, á to pocho-
dziło z Szarańczy y gadzin, co było
wielka przczkoda fzczeńliwym zamy-
słom J. K. MCI Jednak Krol JMC ilc

JANINA
Zwycięzkich Tryumfow dzielami
HEROICZNYM MĘSTWEM
JANA III.
KROLA POLSKIEGO
Na Marłowym Polu
NAYIASNIEYSZY
Po przelamany
Otomáńskicy y Tatarskicy ilc
Nieśmiertelnym Wiekom
do druku
PODANY

JESU Roku Páńskiego 1739.
w Roku zaś 1759
Jako Polak na uślnie wielu żądáją
w Szczeru Polskim ięzyku powtotzonym Drukiam
na nowo
Wstawiony od teyże Drukárni,

wiorsta

Z ROSSYI.
Z Moskwy d. 8. Grudnia.
Imperatorowa łeymość 20.
Listop: na Radzie Senatu nay-
dując się, wiele do sprawiedli-
wości i wewnętrznego w Pań-
stwie rządu ściągających się
wyrokow podpisała. Lubo zaś

te świeże rozporządzenia ie-
szcze są tajne, flychać iednak
z nich to: że 4. nowe Depar-
tamenta Senatowi przydane,
że wszystkie nad 300. wiorst
rozległe Wielkorządztwa na
dwoje rozdzielone być mają:

GAZETA WARSZAWSKA

WE SRZODE, DNIA 24. STYCZNIA ROKU 1776.

Ниже в таблице единицы представлены в хронологическом порядке, рядом с датами их самого раннего употребления, отмеченного корпусом:

Дата	Слово
1759	szarańcza
1776	wiorsta
1777	gubernia
1778	koczować
1783	sobór
1784	kopiejka
1802	dorożka
1803	arszyn
1806	bałagan
1819	czajnik
1830	szajka
1878	interwent
1882	ochrana
1904	chuligan
1906	bolszewik
1908	bolszewizm
1922	kołchoz
1923	czystka
1929	kombajn
1935	instruktaż
1957	sputnik

Как уже упоминалось, некоторые из вышеприведенных датировок являются передатировками метрик Х. Карась. Несмотря на тот факт, что исследование польских текстов, проведенное нами вне зависимости от их места издания, выходит за рамки варшавской прессы, установленные Х. Карась в ее работе, сравнение имеющихся датировок с большим по объему текстовым материалом позволяет скорректировать хронологию русских заимствований в польском языке в более глобальной перспективе.

Ниже приведены передатировки, установленные в рамках исследуемого материала:

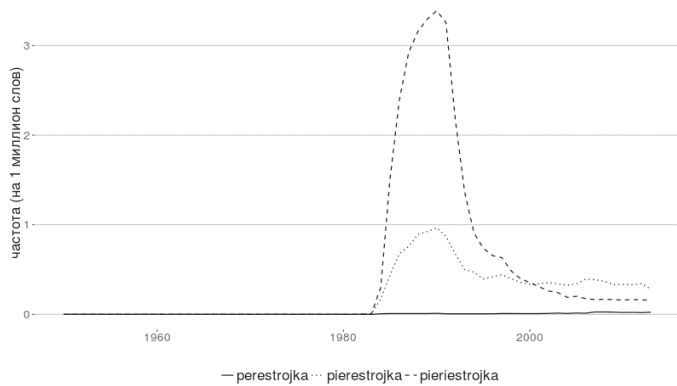
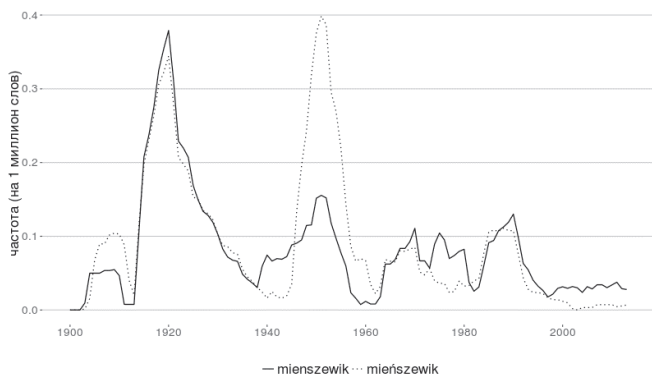
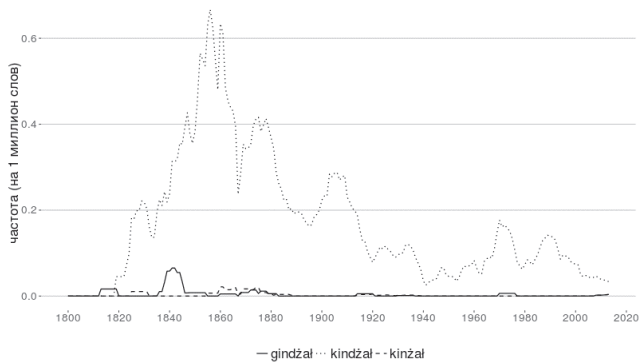
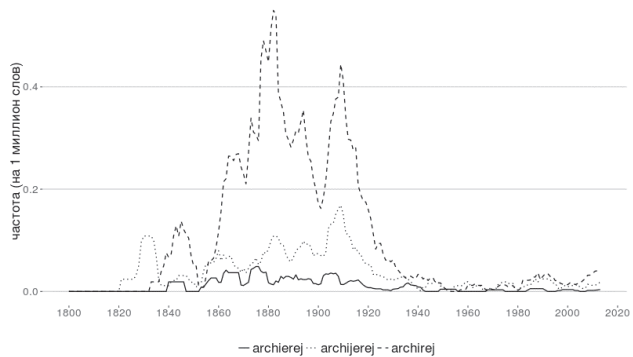
Слово	Датировка Х. Карась	Передатировка
arszyn	1820	1803
bałagan	1852	1806
bolszewik	1917	1906
bolszewizm	1917	1908
chuligan	1905	1904
czajnik	1827	1819
dorożka	1817	1802
gubernia	1812	1777
kopiejka	1824; слово присутствует на протяжении всех периодов во всех типах газет	1784
ochrana	1905	1882
sobór	1815–1831	1783
szajka	1841	1830
wiorsta	1817; слово присутствует на протяжении всех периодов во всех типах газет	1776

Итак, вышеуказанные передатировки можно разделить на две группы, исходя из периодизации Х. Карась:

- а) передатировки в пределах одного и того же периода (*bolszewik*, *bolszewizm*, *czajnik*, *szajka*),
- б) передатировки, выходящие за рамки первоначально установленных периодов (*arszyn*, *bałagan*, *chuligan*, *dorożka*, *gubernia*, *kopiejka*, *ochrana*, *sobór*, *wiorsta*).

Частотность вариативных форм

В дополнение к хронологизационному исследованию русизмов был проведен анализ частотности некоторых форм, среди которых в разные периоды наблюдались (наблюдаются) орфографические колебания. В данной части работы мы не придерживались принципа частотности свыше трех употреблений на один миллион слов. В итоге, анализу были подвергнуты формы *archiej / archijerej / archirej*, *gindzał / kindzał / kinzał*, *mienszewik / mieńszewik*, *perestrojka / pierestrojka / pieriestrojka*. Результаты исследования представлены ниже в форме диаграмм частотности:

Заклучение

Представленные в статье рассуждения о хронологизации русизмов в польском языке ценны по трем причинам. Во-первых, благодаря принятым эмпирическим критериям отбора исследовательского материала, была создана хронологическая модель для наиболее частотных заимствований в польском языке, перенятых в течение чуть более двух последних столетий. Во-вторых, удалось сравнить уже имеющиеся датировки с более обширным – чем это было до сих пор – текстовым материалом и скорректировать некоторые из них. В-третьих, была указана частотность вариантов, позволяющая решить, какие формы и с какой частотой употреблялись в определенное время.

Стоит отметить, что именно использование текстов в качестве источников приводит к достоверным результатам при проведении лингвохронологического анализа и позволяет формулировать гипотезы на основании данных о реальном употреблении языка. По мере прироста дигитализированных текстов, гипотезы будут становиться все более точными, что, возможно, будет способствовать созданию более детальной хронологической модели русизмов в польском языке.

Библиография

- Dubisz S. (red.). *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. 14. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Graliński F. *Polish digital libraries as a text corpus*. [W:] *Proceedings of 6th Language & Technology Conference*. Red. Z. Vetulani, H. Uszkoreit. Poznań: Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2013, s. 509–513.
- Iwanowski M. *Fotoaddenda do leksykografii polskiej*. Warszawa: BEL Studio, 2009.
- Joachimiak-Prażanowska J. *Rusycyzmy w Kurierze Wileńskim (1925–1939)*. „Acta Baltico-Slavica” 2010, XXXIV, s. 1245.
- Joachimiak-Prażanowska J. *Sowietyzmy w polszczyźnie Kuriera Wileńskiego (1924–1939)*. „Acta Baltico-Slavica” 2004, XXVIII, s. 53–61.
- Karaś H. *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*. Warszawa: Elipsa, 1996.
- Kuroczycki T., Rzepka W. R. *Zapóżycczenia leksykalne z języka rosyjskiego we współczesnej polszczyźnie pisanej*. „Studia Rossica Posnaniensia” 1978, vol. 10, s. 107–115.
- Małek E. *Ku fotoleksykografii*. Łódź: Instytut Rusycystyki Uniwersytetu Łódzkiego, 2008.
- Pihan-Kijasowa A. *Leksykalne zapóżycczenia rosyjskie w najstarszych pamiętnikach polskich zesłańców*. [W:] *Ad perpetuam rei memoriam. Profesorowi Wojciechowi Ryszardowi Rzepce z okazji 65. urodzin*. Red. J. Międał. Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne, 2005, s. 313–325.
- Smólkowa T. (red.). *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1985–1992*. Cz. I: A–O. Kraków: Instytut Języka Polskiego, Polska Akademia Nauk, 1998.
- Wawrzyńczyk J. *Nowe słownictwo polskie. Fikcje i fakty*. Warszawa: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, 1999.
- Wawrzyńczyk J. *Słownictwo nowopolskie. Redatacje*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego, 2011.
- Wawrzyńczyk J. *Słownik Bibliograficzny Języka Polskiego*. T. 1–10. Warszawa: BEL Studio, 2013.

Wierzchoń P. *Dlaczego fotodokumentacja? Dlaczego chronologizacja? Dlaczego emendacja? Instalacja gazowa, parking podziemny i odległość niezerowa*. Poznań: Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2009.

Wierzchoń P. *Fotodokumentacja 3.0*. „Język. Komunikacja. Informacja” 2009, vol. 4, s. 63–80.

Wierzchoń P. *Fotodokumentacja. Chronologizacja. Emendacja. Teoria i praktyka weryfikacji materiału leksykalnego w badaniach lingwistycznych*. Poznań: Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008.

Wierzchoń P. *Torując drogę teorii lingwochronologizacji*. „Investigationes Linguisticae” 2010, vol. XX, s. 105–185.

Электронные источники

NPPF. [Online:] <<http://nfjp.pl>> (26.09.2016).

Redatacje. Nieregularnik Leksykograficzny Jana Wawrzyńczyka i Piotra Wierzchońa. [Online:] <<http://redatacje.prv.pl>> (26.09.2016).